

Foto: Anda van Riet

Om de leesvaardigheid van leerlingen te vergroten en variatie aan te brengen in de lessen leesvaardigheid kunnen docenten gebruikmaken van het didactisch principe van de sandwich, waarbij leerlingen altijd iets doen voor, tijdens en na het lezen van een tekst.

LEZEN MET DE LEESSANDWICH

Een kansrijke didactiek bij Nederlands en mvt

MARIEKEN PRONK-VAN EUNEN & BERT DE VOS

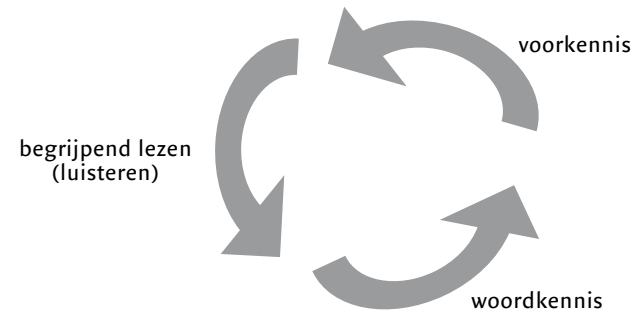
Een tweede klas basis-kader komt het lokaal binnen en gaat zuchtend zitten. Begrijpend lezen is voor deze leerlingen niet het favoriete onderdeel van het vak Nederlands, ook al probeert docent Robert Jonker (Tender College, IJmuiden) een tekst in te leiden met een filmpje of een gesprek. Vandaag doet hij het anders. De leerlingen hebben hun lesboek open bij een tekst. Een van de leerlingen wordt naar voren gevraagd. Hij mag aan het 'leeswiel'* draaien op het digibord. 'Een anekdote vertellen' komt er in beeld. Dat wordt de activiteit vóór het lezen. De docent vertelt een anekdote die aansluit bij de inhoud van de tekst die deze les centraal staat. Zo worden leerlingen 'opgewarmd' voor het onderwerp van de tekst. Een tweede leerling komt naar het bord en mag draaien aan het wiel 'tijdens het lezen': 'Vijf nieuwe woorden noteren'. Een derde leerling draait: 'Aan een ander de tekst uitleggen' wordt de opdracht na het lezen. Een spontane sandwichopdracht is geboren. 'Hoeven we dan de vragen niet te maken?' vraagt de klas. 'Nee, vandaag niet', is het antwoord van de docent.

'Vandaag wil ik weten of je de tekst begrijpt.'

Begrijpend lezen gaat namelijk over het begrijpen van teksten. En dat gaat altijd in de eerste plaats over de inhoud van de tekst. Dat is de kern van lezen: je bent nieuwsgierig naar informatie, je wilt je mening toetsen of je wilt weten hoe iemand anders ergens over denkt. Dan ga je lezen en zo verbreed je je horizon.

Tijdens lessen Nederlands en moderne vreemde talen (mvt) heeft begrijpend lezen echter vaak een andere inhoud gekregen. Het is verschoven van 'begrijpen wat er staat' naar 'vragen beantwoorden'. En deze toetsvorm is de onderwijsvorm geworden. Zo worden leerlingen bij veel van deze lessen getoetst op het beheersen van leesstrategieën, hun kennis over de opbouw van de tekst, hun kennis over woorden en hun inzicht in alineaverbanden en verwijs- en signaalwoorden. En zo worden deze lessen zowel voor de docent als de leerlingen vaak erg saai.

De motivatie om te lezen is (mede daardoor) nogal eens laag. De leerlingen vinden de teksten moeilijk, de onderwerpen spreken niet altijd aan en in de bovenbouw klagen leerlingen over de lengte van de teksten. Ook al doen methodes erg hun best om aantrekkelijke teksten

Figuur 1. De leesmotor

te gebruiken, de vragen die leerlingen vervolgens moeten beantwoorden heffen dat effect weer op, omdat ze volgens een vast stramen beantwoord moeten worden. Leerlingen zien lezen daardoor als een schoolse activiteit waarmee ze graag ophouden als het niet meer hoeft. Daarnaast hebben docenten bij alle vakken te maken met leerlingen met een te lage woordenschat en weinig inhoudelijke voorkennis. En dat is op zich logisch, want de positieve leesspiraal is doorbroken. Door te lezen bouw je immers (nieuwe) kennis op en daardoor ga je weer makkelijker, beter en liever lezen. Dat is de leesmotor; als die gaat lopen, gaan leerlingen meer en met meer plezier lezen. Met hogere resultaten als gevolg (zie figuur 1).

Het denken over lezen wordt zichtbaar in de leespiramide (De Vos, 2009) (zie figuur 2). Daarin zitten de activiteiten die de docent onderneemt om zijn leerlingen tot een betere lezer op te leiden én een goed examen te laten doen. De leespiramide maakt duidelijk hoe leesvaardigheid wordt opgebouwd. De piramide is een voorstelling van het concept over het ontwikkelen van leesvaardigheid. Je kunt als docent leerlingen hun leesvaardigheden laten ontwikkelen in allerlei verschillende soorten situaties: door ze gewoon te laten lezen (*natuurlijk lezen*), door spannende lessen over lezen te geven (*rijk lezen*), door te oefenen met teksten met vragen (*schools lezen*)

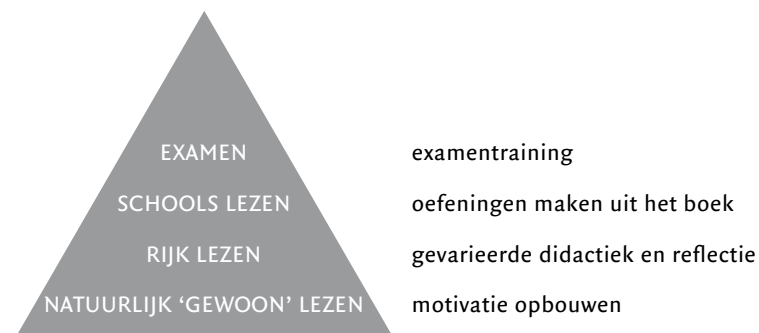
en door ze goed voor te bereiden op de leestoets en het examen (*examenlezen*). Om daar uiteindelijk succes te boeken, lezen leerlingen bij voorkeur het meest in een natuurlijke setting en het minst in een examensetting. Op die manier raken leerlingen geïnteresseerd in teksten, gaan ze vaker lezen en leren ze ook een goed examen maken (Biancarosa & Snow, 2004).

Rijk lezen met de leessandwich

Leerlingen worden dus betere lezers als er veel aandacht is voor de onderkant van de piramide: natuurlijk lezen en rijk lezen. Op veel scholen wordt al tijd vrijgemaakt voor het natuurlijk lezen (al kan het altijd beter). Om rijk lezen vorm te geven, is lezen met de leessandwich een handig didactisch model, met activiteiten *voor*, *tijdens* en *na* het lezen (zie figuur 3). De lessen rijk lezen volgens deze didactiek zijn anders dan de gebruikelijke leeslessen (teksten, vragen, nakijken). De leerling is actief, de inhoud staat grotendeels centraal en er zijn geen controlevragen aan het eind. Zowel voor, tijdens als na het lezen bedenkt de docent activiteiten die de leerlingen helpen grip te krijgen op de tekst.

Voor het lezen

Je kunt een tekst alleen goed lezen en begrijpen als je al enige voorkennis hebt van het onderwerp van de tekst.

Figuur 2. De leespiramide. Probeer bij alle vakken laag in de piramide te werken

Figuur 3. De leessandwich

Dat vraagt activiteiten van de docent *voor* het lezen, want veel leerlingen hebben geen idee wat ze gaan lezen. De opdracht 'Lees de tekst en maak de vragen' is dodelijk voor de motivatie en de leesvaardigheid. Leerlingen gaan daardoor plichtmatig met een tekst aan de slag en zijn alleen gericht op het goed beantwoorden van vragen. Ze zoeken in de tekst naar het goede antwoord zonder dat ze de tekst écht lezen, laat staan begrijpen. En ze slaan de lastige (lees: open) vragen vaak over, omdat dat veel moeite kost. Daardoor oefenen ze dit type vragen minder, waardoor ze op de toets verrast worden door de complexiteit van dit soort vragen.

Dus: bedenk als docent een activiteit die leerlingen nieuwsgierig maakt naar de inhoud van de tekst én die leerlingen de kennis die ze al hebben, laat verbinden met de mogelijke inhoud van de tekst (het bekende ophalen van voorkennis). Voorbeelden van dit soort activiteiten zijn: een quiz doen, een onderzoekje in de klas uitvoeren, een leerling een ervaring laten vertellen enzovoort.

Tijdens het lezen

Alleen lineair stillezen is een van de vele mogelijkheden *tijdens* het lezen. Daar is niks mis mee. Maar een effectieve interactie met de tekst of een activiteit met een focus tijdens het lezen helpt goed om bij de tekst betrokken te worden en echt in de tekst te kunnen duiken. Daarnaast hebben deze activiteiten als voordeel dat voor de docent al zichtbaar wordt waar een leerling tegenaan loopt. Door leerlingen bijvoorbeeld in een tekst voor- en nadelen te laten onderstrepen met een groen en een rood potlood

ziet de docent tijdens het rondlopen al of leerlingen hier goed mee bezig zijn. Andere activiteiten tijdens het lezen zijn bijvoorbeeld: samen een tekst lezen (duo-lezen), een schema invullen, een mindmap maken enzovoort.

Na het lezen

De standaardvorm van vragen maken over een tekst is een activiteit die leerlingen na hun opleiding nooit meer hoeven te doen. Daarnaast zeggen de vragen vaak niet veel over het begrip van de tekst of over de relatie van de inhoud van de tekst met de kennis van de lezer. De vragen zorgen niet voor verdieping en maken niet nieuwsgierig naar vervolgvragen, waarbij leerlingen vaak nieuwe teksten gaan lezen. Ruil als docent dit vragen maken vaker in voor andere activiteiten *na* het lezen, zoals: in discussie gaan over de inhoud van de tekst, aanvullen van een woordweb, leerlingen laten verwoorden wat nieuw is in de tekst enzovoort. Bij dit soort activiteiten is er minder kans dat leerlingen kunnen 'ontsnappen', omdat het veel eerder opvalt als ze niet bezig zijn.

Een leessandwich maken

Om op ideeën te komen en om variatie te houden staan in het kader op de volgende bladzijde een aantal mogelijkheden om de leessandwich toe te passen. Daarmee kunt u uw eigen leessandwich maken. De werkwijze is simpel: kies een activiteit *voor* het lezen, een activiteit *tijdens* het lezen en een activiteit *na* het lezen, en de opzet van je leesles is klaar. Door bijvoorbeeld iedere week een andere combinatie te pakken, doe je ervaring op met veel mogelijkheden en blijven de leeslessen spannend.

Door bijvoorbeeld iedere week een andere combinatie te pakken blijven de leeslessen spannend

En als leerlingen een keuze kunnen maken uit een paar opdrachten voor, tijdens of na het lezen differentieer je meteen op interesse of leervoorkeur.

Een concreet voorbeeld. Bij een tekst uit een methode Engels staat een foto. De docent laat alleen de foto zien en leerlingen praten in groepjes over deze foto: Wat staat erop? Welke Engelse woorden kennen we die bij deze foto kunnen passen? Waar zou de tekst over kunnen gaan? De leerlingen krijgen vervolgens vijf woorden die uit de tekst komen. Van die woorden moeten ze de betekenis noteren en eventueel stellen ze hun voorspelling bij. Tijdens het lezen noteren de leerlingen per alinea één zin die ze belangrijk vinden. Dit doen ze individueel. Na het lezen vergelijken de leerlingen in tweetallen hun zinnen en schrijven ze gezamenlijk een samenvatting. In de samenvatting moeten de vijf woorden van de docent terugkomen.

Bij het schoolvak Nederlands is het belangrijk dat leerlingen ook leren over teksten. Dat kan door het hebben over hoe je een tekst lezen aanpakt, hoe een tekst is opgebouwd, wat de functie is van de alinea's, welke verwijzingen in een tekst zitten en hoe je die kunt

vinden en hoe je aan de betekenis van moeilijke woorden kunt komen. Zo leren leerlingen langzamerhand ook handiger lezen en kunnen ze moeilijkere teksten aan. De inhoud blijft de motor van het lezen. Maar door het daarnaast te hebben over de aanpak, halen leerlingen een steeds hoger niveau. Om die reden zitten er ook, verdeeld over voor – tijdens – na, ideeën in de leessandwich om leerlingen met die kant van het lezen van teksten bezig te laten zijn (zie de categorie 'Extra' in het kader). De werkwijze wordt dan uitgebreid door naast de drie inhoudelijke mogelijkheden, één andere werkvorm te kiezen die ingaat op het verbeteren van de aanpak.

Door deze didactiek worden de lessen met teksten boeiender en duiken leerlingen dieper in de inhoud van de tekst. Dubbele winst!

Marieken Pronk en Bert de Vos hebben een boekje gemaakt als hulpmiddel bij het samenstellen van een leessandwich: *Lezen met de leessandwich*. In deze uitgave vindt u onder andere twintig ideeën voor het lezen, twintig ideeën tijdens het lezen en twintig ideeën na het lezen. Voor lezers van LTM geldt een korting van 20 procent op deze publicatie in de webshop van <www.tenbrinkuitgevers.nl> (onder vermelding van LTM173) (geldig tot 1 mei 2018).

NOOT

* Robert Jonker heeft de inhoud van het boekje *Lezen met de leessandwich* verwerkt in 'leeswielen' met behulp van <www.wheeldecide.com>. Zie ook <www.detalengroep.nl/downloads/de-sandwich>.

LITERATUUR

Biancarosa, C. & Snow, C. (2004). *Reading next*. Washington, DC: Alliance for Excellent Education.

Pronk, M., & Vos, B. de. (2017). *Lezen met de leessandwich: 8000 ideeën voor werken met teksten*. Meppel: Ten Brink.

Vos, B. de. (2009). *Lezen!* Utrecht: APS.

VOOR	Een foto bespreken	Een verhaal vertellen	Een onderzoekje in de klas
TIJDENS	Een schema invullen	De kern onderstrepen	Duo-lezen
NA	Bespreken wat je nog meer wilt weten	Meer informatie zoeken op internet	Een discussie in de klas
EXTRA	De buitenkant van de tekst bekijken	De moeilijke woorden aangeven	Alineaverbanden zichtbaar maken

Voorbeeldactiviteiten voor de leessandwich. Activiteiten voor, tijdens en na zijn gericht op de inhoud van de tekst. De categorie 'Extra' gaat over leesstrategieën

binnenkort

6 – 7 maart 2018, NIOC-congres ICT-onderwijs, Leeuwarden, <www.nioccongres.nl>

7 maart 2018, Docentendag Nederlands, Nijmegen, <bit.ly/ltm-docnl>

10 – 18 maart 2018, Boekenweek, <www.boekenweek.nl>

16 maart 2018, Studiedag 'De Neerlandistiek van de Toekomst', Amsterdam, <bit.ly/ltm-neerl>

19 maart 2018, Wetenschappelijk schrijven in het vo, Utrecht, <bit.ly/ltm-acavo>

21 – 29 maart 2018, Movies that Matter, Educatieprogramma Frans, Amsterdam/Den Haag, <bit.ly/ltm-mtm>

23 maart 2018, English for All, Nieuwegein, <www.nuffic.nl/conferentie-english-for-all>

18 april 2018, Studiedag Dyslexie in het vo, Driebergen, <www.medilexonderwijs.nl>

24 mei 2018, Congres Jeugd in Onderzoek, Amsterdam, <www.jeugdinonderzoek.nl>

4 – 7 juli 2018, 14e ALA-conferentie 'Taalbewust burgerschap', Amsterdam, <www.ala2018.com>

13 november 2018, Congres Leesmotivatie, <www.lezen.nl>

Congres Jeugd in Onderzoek

Op 24 mei vindt in Amsterdam het congres Jeugd in Onderzoek plaats. Het doel van het congres is kennisuitwisseling, prikkelen van duurzame kennisontwikkeling en het stimuleren van het gebruik van kennis door professionals, gemeenten, onderwijs en opleidingen – zodat ouders en jeugd daarvan profiteren. De meerwaarde zit vooral in het verbinden van kennis uit onderzoek, de professionele praktijk en de ervaring van cliënten. Inspiratie komt uit onderlinge interactie en het netwerken tussen betrokkenen in het jeugddomein.

Monique Volman, hoogleraar Onderwijskunde aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam (UvA), spreekt over gelijke kansen voor kwetsbare jongeren. Trudy van der Weijden, hoogleraar Implementatie van Richtlijnen Huisartsgeneeskunde aan de Universiteit Maastricht, geeft een lezing over gedeelde besluitvorming tussen ouders, jeugdigen en hulpverleners.

Voor meer informatie, zie <www.jeugdinonderzoek.nl>.

Boekenweek over de natuur

Het thema van de 83e Boekenweek, die van zaterdag 10 tot en met zondag 18 maart 2018 plaatsvindt, is 'Natuur'. Griet Op de Beeck schrijft het Boekenweekgeschenk, Jan Terlouw schrijft het Boekenweekessay 2018.

Leo Vroman schreef in de gedichtencyclus *Wieltjes en wieltjes*: 'en toch is alles wat we doen natuur', deze dichtregel is het motto bij het thema 'Natuur'. Natuur is alomvattend, meer dan alleen flora en fauna. De overweldigende natuur waartegen de mens zich nauwelijks kan verweren, is een romantisch idee – terug te vinden in de hedendaagse literatuur: *Grip* (Stephan Enter), *Leven van Pi* (Yann Martel) en in *Zeitoun* (Dave Eggers), maar ook in klassiekers als *Nooit meer slapen* (W.F.Th. Hermans), *Robinson Crusoe* (Daniel Defoe) en *Moby Dick* (Herman Melville). *Solar* (Ian McEwan) en *Smeltend ijs* (Ilja Trojanow) zijn literaire verhalen over bedreiging van natuur en klimaat. De typische Hollandse landschappen spelen een literaire hoofdrol in *Natuurdagboek* (Nescio) en *Boven is het stil* (Gerbrand Bakker).

En er is een fascinerende literaire diertuin. Schrijvers kruipen graag in de huid van dieren, Anton Koolhaas en Toon Tellegen doen dit meesterlijk, maar ook: *Dagboek van een Poes* (Remco Campert), *De Ruiters* (Jan van Mersbergen) en *De verwarde cavia* (Paulien Cornelisse). Midas Dekkers is een van de vele biologen in de Nederlandse letteren, van hem is de onvergetelijke quote: 'Echte fauna en flora kennen de mensen vooral van de slager en de groenteboer.'

Als docent kunt u de Boekenweek op vele manieren eenvoudig inzetten in het literatuuronderwijs. Wilt u in de klas aandacht besteden aan de Boekenweek en/of de Boekenweekauteur Griet Op de Beeck, dan kunt u op <www.boekenweek.nl> de handleiding behorend bij de educatieve website van de Boekenweek downloaden.

Dyslexie in het vo

Op woensdag 18 april organiseert Medilex in Driebergen de studiedag Dyslexie in het vo. Problemen met het lezen van lesstof, moeite met automatiseren en een laag zelfbeeld: dyslexie heeft verstrekken gevolgen. Met kennis over dyslexie kun je het verschil maken voor je dyslectische leerlingen. Wat zijn kenmerken van dyslexie? Welke leer- en gedragsproblemen komen voor in combinatie met dyslexie? En hoe voorkom je demotivatie en faalangst bij dyslectische leerlingen? De deelnemers leren op deze dag onder andere hoe je leerlingen eigenaarschap geeft in het realiseren van begeleiding en ondersteuning, hoe je compenserende middelen voor dyslexie effectief inzet en welke pedagogisch-didactische aanpak in de klas werkt voor dyslectici.

Voor meer informatie, zie <www.medilexonderwijs.nl>.